

DUPKA GYÖRGY–HORVÁTH SÁNDOR: '56 KÁRPÁTALJÁN

Budapest–Ungvár, Intermix Kiadó, 1993, 115 o. + Függelék

Nagyon örvendetes és fontos dolog, hogy ez a könyv napvilágot látott. Az 1956 történelmével foglalkozó történészek az általános összefüggések mellett számtalan apró és eddig ismeretlen részletre derítettek fényt, nemcsak Magyarországon, hanem a határainkon túl is. Ugyanakkor eddig még nem került sor, vagy éppen csak most indult meg a feltérképezése annak, milyen visszhangot és cselekvést váltott ki a második világháború után megbélyegezve és megnyomorítottan élő jugoszláviai, romániai, kárpátaljai és szlovákiai magyarságban az 1956-os magyar forradalom híre. Sok objektív akadály mellett az ezirányú feltáró munkát nehezíti továbbá, hogy a szemtanúk nagy része még ma is inkább hallgatásba burkolózik, ha a 38 évvel ezelőtti események kerülnek szóba.

Éppen ezért a Kárpátaljai Magyar Könyvek sorozatban Dupka György és Horváth Sándor összeállításában és tollából megjelent *'56 Kárpátalján* című könyv hiánypótló munka, több szempontból is. Egyrészt azért, mert két ízben is Kárpátalján vonultak keresztül a Vörös Hadsereg harcokcsijai, hogy fegyveresen beavatkozzanak egyszer Gerő, másszor pedig Kádár oldalán. Ez utóbbi ráadásul Moszkvából 1956. november elején visszafelé jövet áthaladt ezen a vidéken. Másodszer azért, mert a forradalom vérbe fojtása után több száz magyarországi fiatalt hurcoltak rövidebb-hosszabb időre a Szovjetunióba. A harmadik ok, ami ezt a könyvet fontossá teszi az az, hogy az 1944–45-ben megtizedelt és a kegyetlen szovjet uralom alá került területen élő magyar közösség tagjai, a szörnyű sztálini időszakot is átvészelve, néhány településen hogyan tiltakoztak a maguk módján a szocialista tábor vezető erejének agressziója ellen. Ilyen jellegű megmozdulások (főként röplapnyomtatás és -terjesztés) Nagyszőlősen kívül Gálocson, Ungvárott és Nagybégányban is voltak. A fiatal tiltakozókat a szovjet hatóságok többéves súlyos büntetésre ítélték, amelyet legalább részben le kellett tölteniük. Gálocson a megtorlás áldozata lett Cecse-Endre református lelkész.

A könyv jórészt a résztvevők-megszólalók visszaemlékezéseit tartalmazza, nem volt lehetőség az elmondottakat új, eddig ismeretlen levéltári forrásanyaggal alátámasztani. A volt szovjet levéltárak, amelyekben fellelhetők (valószínűleg) azok a dokumentumok, amik ténylegesen megvilágítják illetve kiegészítik a közel 40 éve Kárpátalján történt eseményeket, továbbra is zárva maradtak. A szerzők a Kárpátaljára vonatkozó dokumentumokat *A „Jelcin-dosszié”* (szerk. Gál Éva, Hegedűs B. András, Litván György, Rainer M. János, Bp., Századvég–1956-os Intézet, 1993), és a *Hiányzó lapok 1956 történetéből* (szerk. Vjacseszlav Szereda, Alekszandr Sztikalin, Bp., Móra, 1993) című dokumentumkötetektől valamint más forráskiadványokból gyűjtötték össze és használták fel.

A bevezető után (Alekszej Korszun nyugdíjazott KGB-ezredes: 1956 mai szemmel) következik Dupka György összeállítása – A szabadságharc eltírását Kárpátaljáról irányították címmel –, amelyben a Kádár vezette és a szovjetek irányította magyar forradalmi munkás-paraszt kormány első lépéseiről, az Ukrajnába szállított magyar fiatalokról – Ungvárott például a helybeliek igyekeztek ideiglenesen befogadni őket –, és a Kárpátalján a forradalom leverése elleni tiltakozásul több helyütt szerveződött magyar csoportok tevékenységéről kapunk némi kiegészítést vagy átfogó képet. Megerősítést nyer az a tény, hogy Kádár „szolnoki beszédét” Ungvárról sugározták. Sándor László az Ungvári Rádió magyar adásainak egyik akkori szerkesztője már november 3-án szombaton azt a feladatot kapta, hogy olvassa be Kádár és Münnich nyilatkozatát az új „kormány” megalakulásáról. Balla László magyar tankönyvszerkesztőt szintén behívták az ungvári stúdióba, ahol kapott egy oroszból magyarra fordított szöveget kontrollszerkesztésre, amelyről kiderült, hogy az a „szolnoki nyilatkozat”. A stúdióban Balla értesült arról is, hogy Kádár Kárpátalján tartózkodik. Szintén megszólal Luštig Károly beregszászi lapszerkesztő is, akit november 3-án este az ungvári területi pártbizottságra hívtak be, ahol a K-vonalon keresztül egy ismeretlen hang lediktálta neki a „magyar forradalmi munkás-paraszt kormány felhívását a magyar néphez”. Így tehát a Szolnokon létrejött kormány híre egy nappal korábban jutott el Ungvárra, mint Szolnokra.

A harmadik rész – Megszenvetked azért, mert magyarok voltak – Horváth Sándor interjúsorozata, amelyet a „nagyszülősi csoport” három elítélt tagjával (Illés József, Varga János és Milován Sándor) készített. A megszólalók felelevenítik, mi módon tiltakoztak a magyarországi szovjet brutalitás ellen, miként tartóztatták le őket, hogyan zajlott le a büntetőper ellenük, és milyen volt a lágerélet. Varga János, a csoport egyik tagja a 11-es számú mordvíniai lágerben töltötte büntetése nagy részét, ahol olyan orosz és más nemzetiségű fiatalokkal volt együtt, akik szintén elleneztek a szovjet beavatkozást Magyarországon, és ezért voltak elítélve. A három letartóztatott nagyszülősi gyerek 14 éves volt 1956-ban, a szovjet hatalom kegyetlenségét jelzi, hogy félték a középiskolás fiúk ártalmatlan tevékenységétől, és szigorú megtorlást alkalmaztak velük szemben, kettétörve életpályájukat.

A Függelékben az említett tiltakozó magyar fiatalok meghurcoltatásaira emlékeztető dokumentumok, lágerből írt levelek, fényképek és újságkivágások kaptak helyet.

Ez a könyv korántsem teljes, a kárpátaljai kutatások és feldolgozások csak a kezdeteknél tartanak, de ez az összeállítás lehetőségeihez képest bepillantást enged Kárpátalja és az ott élő magyarság 1956-os történelmébe. Jó lenne, ha ezt a művet újabbak követnék, és nemcsak a kárpátaljai, hanem a volt Jugoszlávia területén élő, a szlovákiai és a romániai magyar kisebbségnek a magyar forradalommal kapcsolatos, a lehető legmélyebben feldolgozott és dokumentált tevékenységét, valamint az emiatt őket ért megtorlásokat is bemutatnák.

Tischler János